

REORIENTAREA ACTIVITĂȚII TEATRALE ȘI FESTIVALIERE ÎN CONTEXTUL CRIZEI PANDEMICE

THE REORGANIZATION OF THEATERS AND FESTIVALS DURING THE PANDEMIC CRISIS

LIUBA ROZDOVAN¹,

doctorandă,

Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

<https://orcid.org/0000-0001-6175-332X>

SVETLANA TÂRȚĂU²,

doctor în studiul artelor, profesor universitar,

Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

<https://orcid.org/0000-0001-9619-5137>

CZU 792:616-036.21

DOI <https://doi.org/10.55383/amtap.2022.2.16>

Anularea și suspendarea evenimentelor culturale, limitarea accesului în spațiul public, izolarea pentru o perioadă îndelungată în condițiile actualei crize sanitare au impus industria culturală, inclusiv teatrele, să dezvolte noi concepte și forme pentru activitatea sa. Aceste schimbări au fost necesare pentru susținerea consumului cultural. Continuarea actului de creație, menținerea contactului cu publicul, distribuția produsului cultural fără prezența fizică a artistului și a spectatorului au fost printre provocările majore pentru teatre, festivalurile de teatru și organizatorii acestora.

Cuvinte-cheie: criză sanitară, festival de teatru, eveniment teatral, activitate teatrală, relația actor-spectator, mediu online, digitalizare spectacole

The current pandemic and its restrictions, such as the delaying or canceling of cultural events, self-quarantining and limited access to public spaces, have determined the cultural industry, including theaters, to develop new ways and formats in order to function. These changes have been necessary to maintain a specific level of culture consumption. People active in the artistic field, festival organizers and theaters have faced many challenges, the greatest of them being the perpetuation of the creative act, maintaining contact with the public, as well as distributing the artistic products in absence of an audience and its appreciation.

Keywords: health crisis, theater festival, event, theater, actor-audience relationship, online, digitalization of plays

Introducere

Criza pandemică din ultimii doi ani a schimbat radical lumea. Toate domeniile culturale, inclusiv sectorul teatral, au fost sever afectate de colapsul sanitar. Cel mai mult a avut de suferit *arta vie*. S-a ajuns la practicarea unui „teatru *contactless*” [1], astfel, într-un proces sincron, teatrele din întreaga lume și-au sistat activitatea, artiștii fiind privați de accesul pe scenă și de contactul cu publicul.

De-a lungul istoriei, instituțiile teatrale, deopotrivă cu publicul spectator, au cunoscut provocări, înfruntând diverse crize istorice, sociale, politice. Războaiele, epidemiile de ciumă, holeră au luat milioane de vieți omenești și de fiecare dată, după astfel de catastrofe, arta teatrală se reinventa, adopta formule noi și se dezvolta cu noi forțe, contribuind la promovarea valorilor culturale și spirituale ale societății. Astfel, în 1947, după al Doilea Război Mondial, se înființează festivalurile de teatru de la Avignon și Edinburgh, care și până astăzi dețin întâietatea în viața culturală teatrală universală.

Actualmente, în condițiile pandemice, sectorul cultural trece printr-o perioadă dificilă, activând în circumstanțe provocatoare și incerte, artiștii și instituțiile teatrale sunt impuși să se adapteze, să

1 E-mail: liuba.rozdovan@amtap.md

2 E-mail: tartausvetlana@yahoo.it

găsească soluții alternative în scopul creării și păstrării contactului cu publicul, rămânând deschiși la necesitățile spirituale și culturale ale societății. Este dificil să determinăm care va fi impactul acestei pandemii asupra vieții teatrale, dar schimbările nu întârzie să apară. Pandemia și carantina au forțat teatrul să se modernizeze, să adopte noi formule de comunicare și relaționare cu publicul. Astfel, chiar dacă virusul este un pericol, observăm că acesta are și rolul de catalizator, iar pandemia poate fi examinată ca o premisă care condiționează experimentarea și inovarea în artele spectacolului. Condițiile actuale generează soluții creative pentru desfășurarea procesului teatral, inclusiv a evenimentelor, festivalurilor, întrunirilor cu caracter teatral, motivând creatorii și intrigând spectatorul.

Mediul online, alternativă pentru sectorul teatral la început de pandemie

Odată cu declanșarea crizei pandemice oamenii de teatru își continuă activitatea, trecând în mediul online, or, mediul digital nu are limite fizice și oferă numeroase instrumente și platforme, care pot fi cu succes aplicate în procesul de comunicare, prezentare, studiere, experimentare, doar că aceste activități se produc la distanță. „Teatrul *contactless* a dominat perioada, reliefând preocupări de retorică performantă anterioare, oferind noi eșantioane imaginate de cei deschiși și pregătiți să le dezvolte. Transformarea paradigmei a cuprins toate palierele care structurează arta teatrală” [1]. Totodată, în condițiile actuale, practica mondială a demonstrat că sfera teatrală s-a dovedit a fi slab pregătită pentru o tranziție completă la spațiul digital din cauza unui anumit grad de conservatorism, legat de specificul procesului de creație și prestare a serviciilor teatrale.

Din momentul instituirii stării de urgență, instituțiile teatrale au închis ușile, anulând reprezentațiile pe scenă, astfel, în întreaga lume evenimentele teatrale au fost amânate, anulate sau trecute în format online. La începutul lunii aprilie 2020 organizatorii anunță anularea *Festivalului Internațional de la Edinburgh*, pentru prima dată în cele șapte decenii de la fondare, *Fringe Festival Edinburgh* fiind cel mai reprezentativ festival al artelor spectacolului din lume. *Festivalul Internațional de Teatru de la Sibiu*, unul dintre cele mai remarcabile evenimente în peisajul cultural internațional, a anunțat organizarea *FITS 2020* în mediul online. În perioada 12-21 iunie această ediție specială a adus pe ecranele spectatorilor 138 de evenimente din 30 de țări, de pe cinci continente. Pe *scena online* a festivalului au fost prezentate înregistrările celor mai mari spectacole ale lumii, premiate la nivel internațional.

Ajuns la ediție aniversară (ediția a X-a), a fost anulat *Festivalul Internațional al Școlilor de Teatru și Film ClassFest*, care urma să se desfășoare la începutul lunii aprilie 2020. Atât activitățile organizatorice cât și cele conceptuale, artistice (program, evenimentul de inaugurare) erau la etapa definitivării și finalizării în momentul când organizatorii au fost impuși să anuleze evenimentul. Menționăm că *Festivalul ClassFest* are o importanță majoră pentru comunitatea academică artistică și pentru viața culturală a orașului Chișinău. Situația creată, criza de timp nu au permis găsirea unor alternative sau noi soluții, modificarea conceptului tradițional al *ClassFest*-ului părea o idee de nerealizat, dat fiind faptul că evenimentul presupune, în primul rând, prezența fizică și comunicarea directă dintre participanți. Nu s-a desfășurat la Chișinău nici *Festivalul-laborator Internațional al teatrelor de studio și spectacole de forme mici MOLDFEST*, un eveniment teatral important, cu o tradiție bogată, organizat de Teatrul Dramatic de Stat pentru Tineret *S Ulițî Roz I. Harmelin*, începând cu anul 2009.

În pofida restricțiilor impuse de pandemie, în perioada 10-20 septembrie a avut loc unul dintre cele mai importante reuniuni de talente și evenimente culturale din țară, cea de a XXVIII-a ediție a *Festivalului Internațional de Operă și Balet Maria Bieșu*. Artiști de talie mondială au oferit spectacole de excepție. Cu un număr limitat de spectatori prezenți la evenimente, concertul de deschidere și gala de închidere a festivalului au avut loc în aer liber, alte două spectacole au fost prezentate pe scena Teatrului Național de Operă și Balet *Maria Bieșu*, toate fiind difuzate live de televiziunea publică.

Neobosit în căutările sale, Teatrul Național *Satiricus I.L. Caragiale* a găsit o soluție creativă pentru promovarea dramaturgiei contemporane și a organizat *Festivalul Internațional de Teatru FESTIS*, ediția a IV-a, cu genericul *Teatrul ca formă de rezistență*. În perioada 16-25 noiembrie, actorii de la

Satiricus au prezentat zece spectacole, majoritatea în premieră, după textele a nouă dramaturgi contemporani din șase țări (România, Franța, Estonia, Belarus, Rusia, Moldova).

Urmare a încetării neașteptate a activităților în modul obișnuit, trupele și instituțiile teatrale din Republica Moldova s-au confruntat cu varii probleme de ordin economic și artistic. Acest lucru se explică prin faptul că teatrul este o artă colectivă. Actorii interacționează fie între ei, fie cu publicul, în timpul repetițiilor și în cel al reprezentării spectacolului, astfel, contactul direct nu poate fi evitat. Mai mult de atât, teatrul este o artă de masă, iar respectarea distanței sociale este imposibilă în spațiile restrânse. Această conexiune dintre actor și spectator este argumentată de profesorul universitar și criticul teatral Hans-Thies Lehmann: „Teatrul înseamnă: *un timp de viață comun*, petrecut și *consumat* împreună de către actori și spectatori în aerul respirat împreună în acel spațiu în care au loc jocul teatral și urmărirea lui” [2 p. 6]. Anularea reprezentațiilor teatrale, a turneelor au provocat pierderi financiare. Criza financiară a fost resimțită, în special, de sectorul teatral independent din țară, care nu este subvenționat de stat, spre deosebire de teatrele instituționalizate, deși finanțarea nu acoperă integral cheltuielile administrative și cele de producție.

În Republica Moldova activitatea instituțiilor culturale a fost sistată în perioada martie – august 2020. Teatrul autohton, precum majoritatea instituțiilor din alte domenii, a fost nevoit să facă eforturi considerabile pentru valorificarea noilor tehnologii; aplicațiile mobile și platformele pentru conferințe și transmisiuni online au fost indispensabile în situația creată. În această perioadă tot mai multe instituții au optat pentru difuzarea online a diferitor evenimente teatrale, astfel, spectatorul a avut posibilitatea să urmărească activitatea artistică fără a ieși din casă.

La sfârșitul lunii martie Teatrul Național *Eugene Ionesco* a lansat un maraton online, consacrat celei de-a 30-a aniversări a instituției, publicul spectator a urmărit cele mai cunoscute spectacole jucate pe scena TNEI în stagiunile anterioare, au fost postate informații utile, fotografii, articole despre participări la festivaluri, date informative despre spectacolele prezentate; nu au lipsit interviurile cu actorii reprezentativi ai teatrului, astfel, spectatorul a avut posibilitatea să cunoască actorii înafara rolurilor jucate pe scenă. În scopul promovării artei teatrale în condiții de criză, Teatrul Național *Satiricus I.L. Caragiale* inițial a propus spectatorilor vizionarea gratuită a spectacolelor din repertoriu pe pagina sa oficială, ulterior a inițiat o colaborare cu diferiți parteneri media, prezentând mai multe spectacole atât în mediul online cât și la TV.

Datorită obligativității de izolare socială din cauza COVID-19, natura relației dintre teatru și public a fost transformată, atât din punct de vedere emoțional cât și cognitiv. În perioada de izolare, spațiul teatral tradițional în care actorul interacționa cu publicul a dispărut și, odată cu acesta, a dispărut contactul direct și comunicarea interactivă. În timpul izolării, actorul și spectatorul se află în spații diferite, iar între ei există întotdeauna un ecran de monitor, de tabletă sau de telefon.

Aceste circumstanțe ne orientează către viziunea despre arta teatrală a celebrului actor și regizor polonez Jerzy Grotowski, care, prin cercetările sale, a reușit să inoveze arta teatrală într-un context în care televiziunea și filmul începuseră să prindă amploare. Prin activitatea practică și căutările artistice, Grotowski a răspuns la propriile întrebări despre ce este teatrul, prin ce este unic, ce poate face teatrul diferit de film și televiziune: „...am descoperit că teatrul putea să existe fără machiaj, fără costume autonome și scenografie, fără un loc special de spectacol (scena), fără efecte de lumină sau de sunet etc. El nu poate exista fără relația actor/spectator, fără comuniunea percepției directe, „vii” [3 p. 11]. Astfel, relația actor-spectator rămâne să fie indispensabilă în arta teatrală, nu există teatru adevărat fără spectator.

Reluarea parțială a activității teatrale și festivaliere

După aproape jumătate de an pandemic teatrele și-au obținut revendicările de a-și prezenta spectacolele cel puțin în aer liber. Cu resurse minime, dar cu multă creativitate și entuziasm, artiștii au reușit să amenajeze spații alternative pentru reprezentații teatrale, selectând din repertoriu acele spectacole care au putut fi adaptate mai ușor spațiilor neconvenționale. Printre primii care au revenit în

scenă, începând cu luna august, au fost actorii Teatrului *Geneza Art*, care și-au prezentat producțiile pe terasa teatrului, un depozit teatral parțial demontat. Această practică a fost urmată și de artiști de la alte teatre, precum Teatrul Municipal de Păpuși *Guguță*, Teatrul Național *Satiricus I.L. Caragiale*, pentru care curtea instituției a devenit sală de teatru, iar zgomotul orașului s-a integrat armonios în atmosfera de sărbătoare atât pentru actori cât și pentru spectatori.

În condiții dificile pentru activitate, după o lungă perioadă de absență a artiștilor pe scenă, stagiunea de toamnă 2020 a început cu noi premiere. Cei mai mici spectatori s-au bucurat de premiera spectacolului *Partea Dreaptă* de Nicolae Rusu, în regia Gabrielei Lungu, jucat cu măiestrie de actorii Teatrului Municipal de Păpuși *Guguță*. Trupa Teatrului *Alexei Mateevici* a adus în scenă o premieră inedită, spectacolul *Martiri* de Marius von Mayenburg, în regia Luminiței Țicu. Teatrul Republican *Luceafărul* a bucurat publicul cu premiera spectacolului *Tata* de Dumitru Matcovschi, în regia lui Veaceslav Sambriș.

După o nouă perioadă de suspendare a activității teatrale, la începutul anului 2021 a fost permisă deschiderea teatrelor și desfășurarea evenimentelor teatrale cu respectarea strictă a condițiilor sanitare. Limitele și interdicțiile au avut un efect stimulator pentru noi proiecte, colaborări. Pe scenele teatrelor au urmat premiere, au avut loc mai multe evenimente teatrale importante pentru viața culturală națională, au fost reluate turneele în străinătate și participările la festivalurile internaționale de teatru. Căutarea unor noi forme de existență a teatrelor în condiții de pandemie și experimentarea mijloacelor inovative prin utilizarea tehnologiilor digitale a adus pe scena Sălii Studio *Valeriu Cupcea* a Teatrului Național *Mihai Eminescu* spectacolul-experiment *Stricere* în regia lui Mihai Fusu. Spectacolul este o combinație dintre film, sunet, videoart, instalație, iar cele 10 cupluri de spectatori-actanți sunt parte a spectacolului. Fiecare cuplu de spectatori-actori primește căști și urmează un traseu prestabilit prin zece locații: sufragerie, dormitor, baie, antreu, terasă, hambar etc. Secvențele selectate redau diferite etape sau drame din relațiile de cuplu. „Pentru fiecare scenă s-a construit o instalație din viața cotidiană, spectatorii-actori sunt așezați pe locurile stabilite în mizanscenele gândite pentru ei, câte un cuplu în fiecare locație. Ei ascultă în căști textul în interpretarea actorilor, sunt martorii și, totodată, participanții unei scene de cuplu” [4].

Revin în peisajul cultural evenimentele teatrale care se desfășoară tradițional, an de an, în Republica Moldova, multe dintre acestea fiind internaționale. Incertitudinea privind evoluția situației sanitare și imposibilitatea de a planifica călătorii pentru participanți și invitați speciali din străinătate cu mult timp înainte de desfășurarea unui eveniment au impus organizatorii mai multor evenimente să găsească forme hibride (mixte) de organizare a festivalurilor, proiectelor culturale, cea mai practică formulă fiind prezența fizică a unui număr limitat de spectatori și transmisiunea live online și/sau TV.

Teatrul Național *Mihai Eminescu* a participat la Programul mondial de lecturi *Belarus (sua) Worldwide Reading Project*, ce presupune producerea sub formă de spectacol-lectură a textului *Insultați*. Piesa *Belarus(ia)* de Andrei Kurecic a fost tradusă în timp record în 21 de limbi și promovată în peste 80 de teatre. În primele zile de februarie trupa de teatru TNME s-a alăturat acțiunii de solidaritate față de artiștii belaruși, împreună cu alte 15 teatre din România, spectacolul-lectură al piesei fiind transmis și online.

În luna martie, cea de a 55-a ediție a Festivalului Internațional de Muzică *Mărțișor* s-a desfășurat fără public în sală, evenimentele din programul festivalului fiind difuzate live de către posturi TV și transmise online pe paginile web ale instituțiilor culturale-gazde ale evenimentului.

A urmat o toamnă plină de evenimente importante pentru peisajul cultural românesc și mișcarea teatrală națională. Teatrul Național *Mihai Eminescu*, prima instituție teatrală de expresie română din Basarabia, a sărbătorit un centenar de la înființare. Cu prilejul aniversării au fost organizate multiple evenimente culturale, întruniri și conferințe științifice internaționale.

În perioada 15-26 septembrie 2021, a avut loc *Reuniunea Teatrelor Naționale*, ediția a VI-a, un eveniment teatral de excepție, devenit deja o tradiție în spațiul cultural românesc. Evenimentul a fost organizat de Teatrul Național *Mihai Eminescu*. La Chișinău și-au dat întâlnire importante instituții tea-

trale din România și Republica Moldova, care au prezentat producții teatrale recente pe scena TNME. Programul Reuniunii a fost completat cu activități, precum conferințe, lansări de carte, expoziții, întâlniri cu actorii. Acest proiect de amploare a umplut sălile de teatru la fiecare spectacol, publicul fiind nerăbdător de a se reîntâlni cu actorii, de a-și satisface nevoia de artă și frumos. „După o pauză de un an, reluarea *Reuniunii Teatrelor Naționale Românești* subliniază vitalitatea culturii, capacitatea ei de a renaște și de a recupera normalitatea după care tânjim, chiar dacă nimic nu va mai fi ca înainte, nu ne vor fi alături artiștii, scriitorii, personalitățile vieții publice, răpuse de pandemie, oameni pe care altfel i-am fi văzut azi printre spectatori sau pe scenă” [5]. Reuniunea a fost un omagiu regretatului actor și regizor român Ion Caramitru.

Exprimarea libertății prin artă a fost scopul Festivalului artelor contemporane *BE FREE FEST*, ce a avut loc în perioada 29 octombrie – 4 noiembrie 2021. Evenimentul a fost organizat de Fundația Friedrich Naumann pentru Libertate și a adus în fața publicului, pe scena Teatrului Național *Satiricus I.L. Caragiale*, producții culturale de teatru, dans, film, muzică. Programul a cuprins cinci spectacolele, o seară de filme scurtmetraj, un recital muzical. Masca a fost accesoriul obligatoriu pentru cei prezenți în sală.

„Rezistăm prin teatru” a fost genericul unei noi ediții a Festivalului Internațional de Teatru *FESTIS*, care a avut loc în perioada 11-21 octombrie 2021, la Teatrul Național *Satiricus I.L. Caragiale*. Organizatorii au oferit participanților la festival un program complex de evenimente care a inclus peste 20 de spectacole prezentate de trupe de teatru din Republica Moldova, România, Franța, Bulgaria, lansări de carte, conferințe, discuții pe teme actuale privind tendințele teatrului contemporan, mișcarea teatrală națională în contextul celei universale, promovarea dramaturgiei contemporane și naționale.

Din cauza restricțiilor, Festivalul Internațional al Școlilor de Teatru și Film *ClassFest* a revenit cu o nouă ediție dedicată filmului studentesc. Activitățile din programul festivalului – proiecțiile de film, workshop-urile, discuțiile – s-au desfășurat în format mixt, cu prezența fizică a studenților cinești de la Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice și difuzate online pentru studenții și participanții din cele 11 instituții din Europa de Est și Vest. Astfel, datorită tehnologiilor noi și internetului, s-a produs schimbul de experiență și dialogul intercultural dintre școli din diferite zone geografice.

Fiind printre cele mai afectate domenii, cu activitate desfășurată în condiții de presiune și incertitudine, cu resurse limitate, industriile creative au acceptat provocarea și au continuat să aducă publicului bucuria de a trăi prin artă. Termeni noi, precum *multimedia*, *live streaming*, *VR Technologies*, *3D effects* devin noțiuni tot mai frecvent utilizate în mediul teatral. Totuși, câte posibilități nu ar oferi noile tehnologii, actorul și scena nu pot fi înlocuiți. „Opera teatrală nu are caracterul unei inscripții fixe, ci a unui eveniment, ea este o artă a prezentului, o artă efemeră și deschisă” [6 p. 54]. Actul artistic oferă emoție, stare, trăire prin contactul dintre actor și spectator, prin prezența acestora într-un spațiu comun. Acest dialog definește un *produs artistic viu, irepetabil*, fiecare reprezentație teatrală este unică prin energia transmisă, ceea ce lipsește mediului online.

Concluzii

Renunțarea forțată la desfășurarea activității în regim obișnuit a deschis noi orizonturi pentru redefinirea artei spectacolului, punând în valoare multifuncționalitatea și diversitatea acestui domeniu al artei, capacitatea de a asimila inovații tehnice și tehnologii noi. Astfel, resursele tradiționale au fost revalorificate, oferind publicului spectator produse culturale, care corespund cerințelor actuale. În aceste condiții tot mai multe instituții culturale au optat pentru implementarea și utilizarea tehnologiilor conexe, digitalizarea produselor culturale, trecerea temporară în mediul online. Chiar din primele săptămâni ale pandemiei, teatre din întreaga lume au propus spectatorilor producții, evenimente teatrale în mediul online, oferind publicului acces la cele mai renumite spectacole, la doar un click distanță.

În noile condiții de activitate, urmare a măsurilor impuse de pandemie, teatrul autohton a reușit să-și consolideze poziția în mediul online nu doar prin prezentarea conținutului artistic digitalizat. Trecerea treptată a teatrului offline în mediul digital s-a transformat într-o strategie artistică de promova-

re activă datorită activității pe rețelele sociale, serviciilor de găzduire video și streaming. Actualizarea informației despre activitatea instituțională, plasată pe pagina oficială, a devenit o prioritate pentru fiecare companie de teatru.

Mediul online a permis comunicarea activă și diversă cu publicul, dezvoltarea unor noi concepte și proiecte artistice, studierea experienței altor țări, păstrarea dialogului cultural cu profesioniști din universul teatral dincolo de distanțele fizice și contactul pe viu.

Referințe bibliografice

1. CÎNTEC, O. Teatrul contactless. In: *Suplimentul de cultură* [online]. 2021, 25 oct. [accesat 28 noiem. 2021]. Disponibil: <https://suplimentuldecultura.ro/36268/datul-in-spectacol-165/>
2. LEHMANN, H.T. *Teatrul postdramatic*. București: Unitext/Uniter, 2009. ISBN 978-973-8129-44-3.
3. GROTOWSKI, J. *Spre un teatru sărac*. București: Unitext, 1998. ISBN 973-98348-9-2.
4. FUSU, M. Stricere. In: *TNME*: [site]. [accesat 10 ian. 2022]. Disponibil: <https://tnme.md/spectacole/stricere/>
5. CIOBANU, V. Regal teatral la Chișinău. In: *Contrafort* [online]. 2021, nr. 3 (301) [accesat 10 ian. 2022]. Disponibil: <http://contrafort.md/numere/regal-teatral-la-chi-u>
6. BÉRES, A. *Text și spectacol: Contribuții la estetica teatrului*. Târgu-Mureș: Academos, 2000. ISBN 973-99706-0 -5.